

УДК [027:021+329:733](477):159.953+323:327

DOI: 10.20535/2307-5244.51.2020.220188

Т. Ю. Гранчак

ORCID: 0000-0001-7854-580X

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

КОНСТРУЮВАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В БІБЛІОТЕКАХ НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ ДОНБАСУ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

T. Hrachak

National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky

*Construction of Historical Memory by Libraries
in Non-Government-Controlled Territory of Donbas
as a Technology for Regional Identity Transformation*

Статтю присвячено виявленню ключових смислових акцентів концепту історичної пам'яті, яку конструюють бібліотеки тимчасово непідконтрольних Україні територій Донбасу, котрі віддзеркалюють визначену на цих територіях на офіційному рівні політику пам'яті. Окреслено можливі напрями трансформації колективної пам'яті й регіональної ідентичності населення цих територій. Розкрито ключові акценти смислового концепту історичної пам'яті, яку конструюють провідні бібліотеки тимчасово непідконтрольних Україні територій Донбасу (ОРДЛО) в умовах російсько-українського протистояння. Визначено, що поряд із краєзнавчим соціокультурний дискурс цих бібліотек складається з радянського, російського, проявів імперського, православного та антиукраїнського дискурсів, з одного боку, а з іншого — порушуються теми «державотворення» і «українсько-донбаська війна». Ці смисли доволі часто перетинаються та змішуються, задаючи тренди трансформації історичної пам'яті й регіональної ідентичності в бік усвідомлення себе частиною єдиного російського народу, забування спільної з Україною історії і пам'ятання «Російської Батьківщини» як основи спільного з Росією майбутнього, що закладає підґрунтя для внутрішньодержавних конфліктів усередині України після реінтеграції цих територій.

Ключові слова: історична пам'ять, регіональна ідентичність, непідконтрольні території Донбасу, соціокультурний дискурс бібліотек.

The purpose of this paper is to identify the key semantic emphases of the concepts of historical memory that are constructed by the libraries located on the temporarily occupied territories of Donetsk and Lugansks regions in Ukraine as

a reflection of the official policy of memory adopted on these territories. Based on the results, the author provides the ways of the transformation of the collective memory and regional identity of the population on these territories. The methodology of the study includes such methods as document analysis, critical discursive analysis, descriptive, comparative, statistical and historical-genetic methods. The usage of the historical-genetic method allowed to identify the changes in the semantic connotations of the socio-cultural discourse provided by the leading libraries on the temporarily uncontrolled territories of Donbass region.

As the result of the reserch the author provides the key characteristics of the semantic load, peculiar to the set of ideas and representations through which the libraries, as an actor of the socio-communicative process, participate in the formation of the collective memory. The key ideas of the semantic concept of historical memory emerged as a result of Russian intervention are revealed.

It is shown that along with ethnographic, the sociocultural discourse of these libraries consists of Soviet, Russian, imperial, Orthodox and anti-Ukrainian elements. The socio-cultural discourse of the ORDLO's libraries, on the one hand, highlights the importance of the Great Patriotic War and the Great Victory, manifests the nostalgia for the Soviet past and the Great Russia (in the political and in humanitarian aspects), orientation to Russian Orthodoxy and the native Russian language. On the other hand, they promote the ideas of the state creation (as Luhansk and Donetsk People's Republics – LPR and DPR) and nurture the idea of the Ukrainian-Donbas war. These meanings quite often overlap and mix, defining the trends of transformations of historical memory and regional identity towards visioning Donbass people as a part of the unified Russian nation, forgetting the shared history with Ukraine and visions of the «Russian Motherland» as the basis for the common future with the Russian Federation, and further ground for conflicts with Ukraine after the possible reintegration of these territories.

Keywords: historical memory, regional identity, non-government-controlled territories of Donbas, socio-cultural discourse of libraries.

У контексті російсько-українського конфлікту актуальним є питання долі тимчасово непідконтрольних Україні територій Донбасу — окремих районів Донецької й Луганської обл. (ОРДЛО). Відповідно до Мінських домовленостей, а також висловлювань та офіційних заяв вітчизняних політиків і посадовців, кордони України на початок 2014 р. мають бути відновлені. При цьому виникає питання реінтеграції в український соціум населення тимчасово непідконтрольних Україні територій і супутніх ризиків, одним з яких експерти називають посилення в державі російського впливу аж до ймовірної зміни зовнішньополітичного курсу, статусів української та російської мов, державного устрою тощо. В українському соціумі хвилями проходять інформаційні кампанії, покликані пом'якшити ставлен-

ня мешканців до спільноти, яка залишилася проживати на невідконтрольних українській владі територіях Донбасу. Водночас постає питання стосовно зустрічного процесу — чи готуються до реінтеграції на означених територіях? І, якщо така реінтеграція врешті відбудеться, люди з якою ідентичністю увіллються в український соціум? Це будуть українці, проросійські українці, проукраїнські росіяни чи росіяни?

Слідом за Г. Коржовим під регіональною ідентичністю розуміємо «сприйняття індивідом себе як представника певної “увяленої спільноти”, яка базується на єдності території проживання, соціально-культурного досвіду, ціннісних орієнтацій та способу життя» (Коржов, Г. 2006).

Як зазначив із посиланням на Я. Грицака дослідник, наводячи приклад Донецька, після відновлення 1991 р. незалежності України в самоототожненні мешканців Донбасу мав тенденцію до зростання локалізм: в першу чергу донеччанами 1994 р. відчували себе майже 56% городян, 2004 р. — близько 70%. При цьому Г. Коржов звернув увагу на те, що паралельно з незначним зростанням кількості тих, хто ототожнював себе з українцями (39% 1994 р. і 43% 2004 р.), швидше зменшувалася поширеність російської ідентичності — від 30% до 21% відповідно. За його висновком, «попри виражену тенденцію до регіоналізації соціальної ідентичності, мешканці Донецька все ж таки сприймають себе в більшій мірі представниками українського народу, аніж російського» (Коржов, Г. 2006). О. Міхеєва в публікації 2008 р., своєю чергою, підкреслила, що «“східняки” вже не сприймають себе як частину російського та пострадянського державно-політичного простору: 74,2% респондентів вважають, що їхній регіон має спільну долю з рештою України, для 73% опитаних цілісність України важливіша за потреби окремих регіонів» (Міхеєва, О. 2008, с.109).

Водночас, зважаючи на реалії російсько-українського протистояння, сьогодні визначення провідних трендів трансформації регіональної ідентичності мешканців тимчасово невідконтрольних Україні територій Донбасу та ключових чинників впливу, які обумовлюють цей процес, потребує перегляду й додаткової уваги.

Як відомо, основою самоусвідомлення, визначення свого місця в суспільній системі координат є історична пам'ять. Пам'ятаючи про своє минуле, ми визначаємо свої стратегічні цілі й орієнтири. За висновками дослідників, «історична пам'ять має величезний ресурс і безпосередньо впливає на формування самосвідомості громадян та їхню ідентифікацію, як і історична свідомість», яку розуміють як інституційно визначений досвід історичного мислення, як увялення суб'єкта про канонізовану історію, котра приймається як основа самоідентифікації (Котигоренко, В та ін. 2014).

Як підкреслив В. Сташук, погоджуючись із твердженням американсько-го історика Т. Снайдера, історична пам'ять розділяє Україну значно більше,

ніж мова чи етнічність. Він виокремив у сучасній Україні, принаймні, дві версії української історії: «у південно-східних регіонах домінує радянська версія, а в західних областях по-іншому трактують історичні події» (Сташук, В. 2012, с. 112–113).

Історична пам'ять є основою ідентичності, тож і суттєвим фактором впливу на ставлення до процесів, явищ, подій. Адже самоусвідомлення задає ті інтерпретаційні рамки, в які потім вкладається все навколо, з відповідними оціночними судженнями: від повного схвалення до категоричного заперечення та неприйняття.

В Україні останніми роками дослідженням історичної пам'яті приділяється посилена увага. Різні аспекти цієї проблематики розглядали такі науковці: Я. Грицак, Л. Зашкільняк, І. Матяш, І. Колесник, Л. Нагорна, Н. Яковенко та ін. Окремо варто відзначити серію збірок наукових праць «Національна та історична пам'ять» Українського інституту національної пам'яті (Солдатенко, В. та ін. (ред.), 2011–2013).

Дослідники звертають увагу на те, що основу історичної пам'яті людини й суспільства в цілому формує те комунікаційне та інформаційне середовище, в якому вона перебуває, а основним актором, заінтересованим у контролі над історичною пам'яттю, є влада. При цьому підкреслюється значення, якого набуває «історичний простір», репрезентований місцями пам'яті, а також святами, річницями й іншими механізмами актуалізації та стимуляції історичної пам'яті (Мазур, 2013, с. 246).

У суспільній практиці наявна соціальна пам'ять віддзеркалюється в актуальному дискурсі, який, за Л. Нагорною, розглядається як «символічне оформлення ідентичності» (Нагорна, Л. 2008, с. 27). Водночас спостерігається і зворотний процес: дискурс, який формується, є інструментом впливу на трансформації пам'яті, адже ми пам'ятаємо те, про що нам нагадують. Те ж, що замовчується, ризикує в певний історичний момент бути стертим із пам'яті, спричинивши відповідні трансформації свідомості. Як стверджує Н. Феарклаф, тексти як елементи соціальних подій мають причинний вплив, тобто призводять до змін. Найбільш негайно тексти можуть змінити наше знання (ми можемо дізнатися з них щось), наші переконання, наші відносини, цінності тощо. Вони також мають довгострокові наслідки — так, можна стверджувати, що тривалий досвід реклами та інших комерційних текстів сприяє формуванню ідентичності людей як «споживачів» або їх гендерної ідентичності. Тексти можуть спричинювати війни, або викликати зміни в освіті або зміни в промислових відносинах тощо (Fairclough, N. 2004, p. 8).

Дослідник також підкреслює соціальні наслідки поширення певних текстів і формування певних дискурсів, підкреслюючи феномен соціального конструктивізму й пропонуючи розглядати аналіз текстів у рамках соціаль-

ного аналізу, що, зокрема, передбачає вивчення текстів з погляду їх впливу на відносини влади (Fairclough, N. 2004, p. 9).

Про можливість за допомогою документів віднайти зв'язок із минулим через його реконструкцію і перетворення в такий спосіб конструйованої пам'яті на історію говорить П. Нора (Нора, П. 2005).

У цьому контексті вартий аналізу дискурс, котрий формують бібліотеки як інституції пам'яті. В даному разі, в аспекті тимчасово невідконтрольних Україні територій Донбасу йдеться про соціокультурний дискурс тамтешніх бібліотек. Цей дискурс віддзеркалює ті смисли, котрі з позицій бібліотеки як установи, інформаційна політика якої має відповідати визначеній на офіційному рівні, користувачу варто «пам'ятати» — і бібліотека «нагадує» про них під час бібліотечно-інформаційного обслуговування, проводячи виставки, інформуючи про новини, вітаючи зі святами тощо, — й ті, які замовчуються, прирікаються на забуття і в перспективі «забудуватимуться», трансформуючи відповідно колективну свідомість. У підсумку комплекс поширюваних через бібліотеку смислів можна розглядати як джерело для вивчення концепту бажаного конструкта історичної пам'яті. Створений так дискурс у подальшому при реалізації меморіальної функції бібліотеки зберігається навколо бібліотечно-інформаційних продуктів: електронних виставок, календарів пам'ятних дат, повідомлень про бібліотечні заходи й за потреби транслюється в часі, впливаючи, отже, на відтворення специфічного концепту свідомості. Тож аналіз продукованих у бібліотеці в ході бібліотечно-інформаційного обслуговування смислів дає змогу визначити ключові акценти концепту колективної історичної пам'яті, який створюватиме інформаційний фундамент колективної свідомості певної спільноти. Йдеться про те, яку пам'ять зберігатимуть і формуватимуть бібліотеки і яка ідентичність формуватиметься на ґрунті цієї пам'яті.

Тож метою дослідження було з'ясувати ключові смислові акценти (маркери) концепту історичної пам'яті, яку конструюють провідні бібліотеки тимчасово невідконтрольних Україні територій Донбасу в контексті визначеної на офіційному рівні політики пам'яті і яка віддзеркалюється в соціокультурному дискурсі цих інституцій, на підставі чого зробити висновки про напрями трансформації колективної історичної пам'яті й регіональної ідентичності населення цих територій.

Як сховище дискурсу — того, що був, і того, який є, — «храм дискурсу живих і мертвих» — визначають бібліотеку Г. та М. Редфорд, аргументуючи свою тезу тим, що «бібліотека має авторитет визначати, що потрапить до всесвіту дискурсу, визначеного її межами, а що ні» (Radford, R. & Radford, M. 2001). Дослідники обґрунтовують, що, регулюючи політику комплектування, бібліотека має змогу конструювати той дискурс, до якого в перспективі матимуть доступ наступні покоління. До цього можна додати,

що політика доступу, своєю чергою, формує обриси того дискурсу, до якого користувачі мають доступ сьогодні. Дискурс, який формує таким чином бібліотека, стає компонентом загального соціокультурного дискурсу і впливає на трансформації останнього.

На наявні взаємовпливи політичного дискурсу, державної політики і публічних бібліотек, зокрема того, як останні пояснюють складні поточні обставини та пропонують стратегії ефективного створення кращого майбутнього для публічних бібліотек, звертають увагу П. Джегер, У. Горхем, Д. К. Бертог та Л. Сарін. (Jaeger, P. et al, 2014).

За К. Елстед та Е. Карі, активізація участі бібліотек в соціокультурному (публічному) дискурсі може надати йому нової якості, повертаючи суспільну вагу демократичним цінностям в умовах зміщення фокусу попиту користувачів на розваги й відпочинок. Натомість усунення бібліотек від обговорення актуальних для суспільства питань матиме наслідком «втрату громадянського простору і в результаті відсутність сфери соціальної взаємодії», що шкодить демократії (Alstad, K. & Curry, E. 2003). Важливо, що висновок К. Елстед та Е. Карі підтверджує припущення стосовно зв'язку між тим соціокультурним дискурсом, який просуває бібліотека, і політичними аспектами суспільних відносин, хоч у даному разі йдеться не про формування або збереження історичної пам'яті та зміцнення ідентичності, а про віддзеркалення демократичних суспільних практик.

Ще значущішим у сучасних умовах гібридних інформаційних війн є твердження щодо необхідності переглянути підходи до участі бібліотек у соціокультурному дискурсі на користь «більше активістської, ніж нейтральної, політичної позиції і переосмислення місії бібліотеки» (Alstad, K. & Curry, E. 2003).

Переосмисленню ролі бібліотек у сприянні громадянському дискурсу й розвитку демократії в умовах «пост-правди», поширення неправдивої інформації та фейкових новин присвячено публікацію П. Лора (Log, P. 2018), який звертає увагу на зменшення впливовості фактографічної інформації як чинника формування громадської думки порівняно з емоціями та особистими переконаннями й намагається з'ясувати, що роблять і що можуть робити бібліотеки в таких умовах. За досвідом публічних бібліотек США він акцентує прагнення бібліотек забезпечити рівний доступ до інформації, інтелектуальну свободу, сприяти соціалізації й політичній участі. Обґрунтовуючи можливість бібліотек впливати на громадськість через формування колекцій, просування певної інформації, сприяння формуванню інформаційної грамотності користувачів, П. Лор у висновках розглядає їх як інституції, які керуються прагненням забезпечити доступ до надійної, достовірної інформації, і залишає за рамками дослідження розгляд альтернативного сценарію, варіанти участі бібліотек у маніпулятивному інформаційному конструюванні історичної пам'яті й інтерпретаціях політичної реальності.

Щодо проблем пов'язаності дискурсу, пам'яті й ідентичності, то у вимірі регіональної специфіки Донбасу слід відзначити публікації Т. Журженко (Zhurzhenko, Т. 2010, 2011, 2013, 2014, 2015, Fedor, J. et al, 2017), яка ґрунтовно й системно досліджувала означені питання саме стосовно Донбасу в контексті сучасних російсько-українських відносин, праці Г. Коржова (Коржов, Г. 2006), О. Міхеєвої (Міхеєва, О. 2008), фундаментальні монографії Л. Нагорної (Нагорна, Л. 2008; 2012), колективу Інституту політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса (Котигоренко, В. 2014), аналітичне дослідження В. Лозового «Відродження історичної пам'яті як інструмент відновлення української ідентичності на Донбасі» (Лозовий, В. 2018), присвячене виявленню впливу маніпуляцій історичним дискурсом на формування антиукраїнських настроїв на Донбасі, розкриттю використання регіонально-історичних відмінностей для посилення регіонально-політичних суперечностей та розмежування, що, поряд з іншими чинниками, спровокувало військово-політичну кризу на Сході України.

Для аналізу соціокультурного дискурсу бібліотек тимчасово непідконтрольних Україні територій Донбасу було відібрано провідні бібліотечні інституції самопроголошених республік, орієнтовані на різні вікові категорії користувачів: дитячу, юнацьку, дорослу. Відповідно джерелами аналізу стали офіційні веб-сайти «Донецкой республиканской универсальной научной библиотеки им. Н. К. Крупской» (<http://www.lib-dpr.ru/>), «Донецкой республиканской библиотеки для детей им. С. М. Кирова» (<http://libkirova.ru>), «Государственного учреждения культуры ЛНР “Луганская республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького”» (<http://lib-lg.com/>), «Луганской Молодёжной библиотеки» (<http://lyl.lg.ua>), «Луганской библиотеки для детей» (<http://child-lib.com/> й <https://www.facebook.com/lbd.ru/>). «Донецкая республиканская библиотека для молодежи» наразі не підтримує функціонування сайту й представлена лише в соціальних мережах, тож контент цієї бібліотеки дослідженням не охоплювався.

Висновки дослідження вибудовувались на використанні таких методів: історико-генетичного, аналізу документів, критичного дискурсивного аналізу, описового, порівняльного, статистичного (дані з початку функціонування сайтів і представлення матеріалів: з січня 2018 р. до 1 вересня 2018 р., для виставок орієнтовно з березня 2012 р. по вересень 2018 р.). Використання історико-генетичного методу полягало у виявленні обумовлених реаліями російсько-українського протистояння змін у смисловому наповненні соціокультурного дискурсу провідних бібліотек тимчасово непідконтрольних Україні територій Донбасу і прогнозуванні наслідків цих змін. Основне завдання, яке вирішувалося застосуванням методів аналізу документів і критичного дискурсивного аналізу, — визначення смислового навантаження, комплексу ідей та уявлень, за допомогою якого бібліотека як актор соці-

окомунікативного процесу бере участь у поясненні та конструюванні колективної пам'яті. При цьому в дискурс, який підлягав аналізу, було включено не тільки ідеї, представлені відкрито, але й ті ідеї і уявлення, які користувач міг отримати в результаті власної інтерпретації представленого контексту, а також інтенції, притаманні представленим текстам, їх спрямованість на реалізацію певного результату (наприклад, легітимацію певної соціальної проблеми), приховані (латентні) значення, контекст їх творення (Гранчак, Т. 2015, с. 5).

Було проаналізовано Календарі пам'ятних дат, розроблені в бібліотечних методичних центрах означеного регіону — «Донецкой республиканской универсальной научной библиотекой им. Н. К. Крупской» и «Луганской республиканской универсальной научной библиотеки им. М. Горького», а також повідомлення бібліотек у рубриках «Новини» і «Виставки». За своєю тематикою та відповідно до поставленої мети всі повідомлення було систематизовано по таких групах: мова; дискурс Великої Вітчизняної війни та інших перемог радянського періоду, «ЛНР», «ДНР», Антимайдан і війна; слов'янська єдність; церковно-релігійна тематика; імперські традиції; радянські традиції (література); Росія в різних аспектах; зарубіжні традиції (література); Україна в різних аспектах; усього повідомлень. При цьому деякі повідомлення було віднесено одночасно до кількох груп, наприклад, це стосується зустрічі православного літературного об'єднання «Свете Тихий» «Луганской республиканской универсальной научной библиотеки им. М. Горького» від 17 липня 2018 р. «Владимир Высоцкий с точки зрения православного верующего»¹, повідомлення про яку було віднесено до радянського і православного дискурсів.

Стосовно контенту, який представляють бібліотеки, в першу чергу привертає увагу мовна ознака. Всі розглянуті бібліотеки послуговуються майже виключно російською мовою, хоча «республіки» не оголосили ні про російський склад населення, ані про прагнення об'єднатися з єдиним народом Росії. Як виняток, українська мова трапляється в повідомленнях «Луганской республиканской универсальной научной библиотеки им. М. Горького» і «Луганской Молодёжной библиотеки», де використовується як інструмент розповіді про україномовну творчість українських письменників. Наприклад, як в інформаційних матеріалах про виставки, присвячені Андрію Малишку або Василю Стефаніку «Луганской Молодёжной библиотеки»². Усього протягом оглядового періоду сайт бібліотеки інформував про

¹ Владимир Высоцкий с точки зрения православного верующего // Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького, 17 июля 2018 URL : <https://cutt.ly/gjYUKhS> (доступно 8 березня 2019 р.).

² Андрій Малишко — чарівник поетичного слова // Луганская Молодёжная библиотека, 11 ноября 2017а. URL : <https://cutt.ly/yjYUXpM> (доступно 8 березня 2019 р.); Василь Стефанік — поет мужичької розпуки // Луганская Молодёжная библиотека, 12 мая 2017. URL : <https://cutt.ly/ojYUCT8> (доступно 8 березня 2019 р.).

36 виставок, з яких стосовно 8 інформацію було подано українською мовою (останнє україномовне повідомлення, присвячене Григорію Сковороді, припало на 1 грудня 2017 р.).

Російська мова й література, яким усі бібліотеки приділяють посилену увагу, періодично називаються рідними. Прикладом є присвячений Дню російської мови й Пушкінському дню в Росії перегляд літератури в Донецькій бібліотеці імені Н. К. Крупської 4 червня 2018 р., названий «Родной язык, как ты прекрасен...»¹. Творчість О. С. Пушкіна тут зводиться в ранг культу: лише в червні 2018 р. бібліотека провела 12 різних заходів і подій, присвячених видатному російському поету.

Характерною особливістю контенту всіх розглянутих бібліотек є просування радянського дискурсу — активно згадуються радянські письменники, актори, фільми, книжки, традиції тощо, — а також, більшою або меншою мірою (залежно від бібліотеки) підкреслюються смисли, пов’язані з Росією (див. Табл. 1).

Таблиця 1. Російський і радянський дискурси в заходах провідних бібліотек невідконтрольних територій Донбасу

Бібліотека	Радянський дискурс		Російський дискурс		Усього заходів	
	новини	виставки	новини	виставки	новини	виставки
Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького (lib-lg.com/)	20 (7,4%)	9 (20,5%)	39 (14%)	—	268	44
Луганская молодежная библиотека (http://lyl.lg.ua/)	8 (7%)	5 (13%)	7 (6%)	7 (19%)	103	36
Луганская библиотека для детей (http://child-lib.com/)	24 (16%)	1 (6%)	14 (9%)	1 (6%)	146	15
Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской (http://lib-dpr.ru/)	127 (14%)	5 (7%)	169 (19%)	15 (21%)	856	69
Донецкая республиканская библиотека для детей им. С. М. Кирова (http://libkirova.ru/)	3 (3%)	1 (11%)	15 (18%)	—	80	9

Популярність смислів, які формують радянський дискурс, обумовлюється специфікою історичного і соціально-економічного розвитку регіону в радянські часи, а також існуванням міфу про «Донбас, який годує всю країну». Це — незасудження тоталітарної комуністичної ідеології, сталінського режиму або Голодомору, це прояви ностальгії за «золотою добою Донбасу», коли Донбас, основу економіки якого становили чорна металур-

¹ Родной язык, как ты прекрасен... // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 4 июня 2018. URL : <https://cutt.ly/3jYUBGa> (доступно 8 березня 2019 р.).

гія, важка промисловість і вугільна галузь, відігравав стратегічне значення й переживав економічне піднесення. Ситуація змінилася після розпаду СРСР, який супроводжувався посиленням конкуренції російських та українських підприємств і компаній, занепадом промисловості в Україні й логічним погіршенням матеріального становища мешканців регіону. Зниження економічної та ідеологічної значущості тяжкої пролетарської праці, «героїзму в буднях» як рушія суспільного прогресу на тлі поширення ліберальних цінностей підприємництва загрожувало втратою героїчного ореолу та сталої ідентичності, створювало ризики колективної депресії.

Нездатність через об'єктивні обставини швидко адаптуватися до реалій ринкової економіки, підсилені проявами глобалізації, створила сприятливе підґрунтя для ностальгії й міфологізації минулого. Як звернула увагу Л. Нагорна, намагання локальних спільнот якимось відгородитися від глобалізаційних проявів досить часто породжує міфологізовані уявлення про можливість повернутись у патріархальний світ добра й справедливості. Але при цьому здебільшого досягається протилежний ефект: найгостріші конфлікти в сучасному світі відбуваються саме на «стиках» глобалізаційних проєктів із осередками опору, що виникають на основі дисоціативного регіоналізму (Нагорна, Л. 2008, с. 2).

Інколи прив'язування радянських смислів до сучасного контексту має доволі курйозний вигляд. Наприклад, це стосується засідання дискусійного клубу «Взгляд в будущее (тут і далі виділення наші. — Авт.). Экономика. Финансы. Социология» (відбувалося 7 січня 2018 р. в «Руському центрі» Донецької бібліотеки ім. Н. К. Крупської) на тему «Экономика и финансы СССР в XX в.», присвяченого розгляду історії розвитку *економічної політики в СРСР до 1930 р.*¹ Перефразовуючи назву відомого голівудського фільму «Назад у майбутнє», в даному разі маємо справу з «Вперед у минуле». Разом з тим саме цей період, відомий у радянській історії як індустріалізація, якнайкраще апелює до маркеру «трудова героїка», виразно представленому в регіональній ідентичності мешканців Донбасу. Сформований у рамках радянського міфотворення пантеон «героїв праці» на чолі з О. Стахановим залишається тут зрозумілою константою і важливим чинником визначення власного місця в суспільній системі координат. Його експлуатація в соціокультурному дискурсі бібліотек ОРДЛО цілком закономірна в рамках символічного «відродження» значущості регіону через консервацію колишньої регіональної ідентичності на протигагу тенденціям розмивання останньої в умовах незалежної України. У цьому відношенні ілюстративною є організація в Донецькій бібліотеці ім. Н. К. Крупської у форматі тематичних

¹ Экономика и финансы СССР в XX веке // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 9 января 2018. URL : <https://cutt.ly/KjYU2eX> (доступно 8 березня 2019 р.).

переглядів «Книга недели» огляду книжки О. Стаханова «Возродим родной Донбасс» (Москва: ОГИЗ, Госполитиздат, 1944)¹. Як ідеться в повідомленні до заходу, книжка «органично объединяет все знаменательные даты, которые Донецкая Народная Республика традиционно с большим размахом отмечает в конце августа — начале сентября: День шахтера, День города Донецка, День освобождения Донбасса»².

Компонента «героїв праці» в смисловому конструкті регіональної ідентичності нового покоління відтворюється шляхом долучення до місцевого «пантеону героїв» — «выдающиеся горняки Алексей Стаханов, Никита Изотов, машинист Петр Кривонос, трактористка Паша Ангелина, ученый-металлург Михаил Курако, шахтерки-рекордсменки Евдакия Королева и Мария Грищютина» — дитячої аудиторії. На це спрямовані, зокрема, підготовлені в Донецькій бібліотеці для дітей ім. М. С. Кірова бібліопанорама «Судьба края в лицах» (21.12.2018), урок краєзнавства «Судьбы, ставшие историей» (17.12.2018), сценарій до святкування Дня шахтаря «Добытчики черного солнца...» (12.02.2016) тощо³.

Щодо російських смислів, то їх просування особливо помітне з весни 2017 р., коли було створено інтеграційний комітет «Россия — Донбасс» і почала діяти програма інтеграції, як указано в програмі, ЛДНР з Російською Федерацією. Нагадаємо, що інтеграційний комітет «Россия — Донбасс» постав як постійна структура, що спрямовує діяльність на посилення гуманітарної, соціальної, культурної інтеграції Донбасу й РФ і координує стійкі зв'язки Донбасу та Росії⁴. Причому представники комітету прямо наголошують, що їхня мета — створити єдиний гуманітарний простір Донбасу й Росії, та докладають зусиль для, з одного боку, підживлення ворожнечі між мешканцями непідконтрольних Україні територій і рештою України, а з іншого — залучення мешканців тих територій Донбасу, які звільнила Україна і які наразі контролює українська влада. Як заявив під час інтеграційного форуму 23 жовтня 2018 р. «Русский мир и Донбасс: от сотрудничества к интеграции» очільник профспілкової організації «Профсоюз работ-

¹ Богатство языка есть богатство мыслей // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 20 февраля 2017. URL : <https://cutt.ly/ejYU8Zx> (доступно 8 березня 2019 р.).

² Богатство языка есть богатство мыслей // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 20 февраля 2017. URL : <https://cutt.ly/ejYU8Zx> (доступно 8 березня 2019 р.).

³ Судьба края в лицах // Государственное учреждение культуры «Донецкая республиканская библиотека для детей им. С. М. Кирова», 20 февраля 2018. URL : <https://cutt.ly/bjY1BPh> (доступно 8 березня 2019 р.); Судьбы, ставшие историей // Государственное учреждение культуры «Донецкая республиканская библиотека для детей им. С. М. Кирова», 2018. URL : <https://cutt.ly/VjY12K7> (доступно 8 березня 2019 р.); Сценарий. Встреча с шахтером «Добытчики черного солнца...» // Государственное учреждение культуры «Донецкая республиканская библиотека для детей им. С. М. Кирова», 2016. URL : <https://cutt.ly/HjY17Jq> (доступно 8 березня 2019 р.).

⁴ О нас // Интеграционный комитет «Россия — Донбасс»: официальный интернет-ресурс, 2018. URL : <https://cutt.ly/ojY0eFr> (доступно 8 березня 2019 р.).

ников інноваційних і малих підприємств «Інновація» ЛНР» А. Кочетов, робота комітету триватиме для повної інтеграції Донбасу з Росією¹.

В цьому контексті характерною є організація 6 червня 2018 р. в Луганській бібліотеці ім. М. Горького книжкової експозиції «О России с любовью». Як ішлося в повідомленні про виставку, її підготували в рамках святкування Дня Росії — «праздника свободы, гражданского мира и доброго согласия всех людей на основе закона и справедливости. Эта дата — символ национального единения и общей ответственности за настоящее и будущее России»². Як бачимо, образ Росії пов'язується з праведністю, законом, миром, відповідальністю за які має бути спільною. Тобто підтримка Росії набуває характеристики справедливої справи, до якої, логічно, мають долучатися всі люди доброї волі. Зокрема ті, що мешкають на Луганщині.

Російська проблематика в соціокультурному дискурсі розглянутих бібліотек представлена як подіями, присвяченими російським письменникам або якимось окремим творам російської літератури, так і конференціями, круглими столами, відвідинами російських волонтерів, спільними святами й пам'ятними датами. Робота ведеться комплексно та системно, по різних напрямках щомісяця проводиться по декілька заходів.

У рамках програми культурної інтеграції самопроголошених республік і РФ бібліотеки невідконтрольних територій конструюють відповідний порядок денний і просувають смисли, характерні для російського інформаційного простору. Причому, якщо раніше можна було говорити про поєднання російського дискурсу з радянським (наприклад у формі долучення до російської традиції проведення Дня Перемоги, Дня захисника Вітчизни (23 лютого), вшановування російських радянських діячів, популяризації творчості російських письменників радянської доби тощо), то наразі йдеться про спроби доповнити такий підхід комбінуванням радянського дискурсу з православним та російського дискурсу з імперським, а також про появу тенденції до інтеграції регіональної проблематики з радянською в російську.

Щодо першого аспекту, то достатньо промовистим у цьому контексті є вже згадана подія Луганської бібліотеки ім. М. Горького «Владимир Высоцкий с точки зрения православного верующего».

Стосовно інтеграції регіонально-радянської проблематики з російською ілюстративним є організований у Луганській молодіжній бібліотеці на початку лютого 2018 р. захід з недвозначною назвою «Тем, кто за Россию долг святой отдал», присвячений «святой и памятной дате —

¹ Комитет «Россия — Донбасс» продолжит работу для полной интеграции Донбасса с РФ // Интеграционный комитет «Россия — Донбасс»: официальный интернет-ресурс, 2018. URL : <https://cutt.ly/8jY0uFD> (доступно 8 березня 2019 р.).

² О России с любовью // Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького, 07 июня 2018. URL : <https://cutt.ly/ajY0aLu> (доступно 8 березня 2019 р.).

75 лет освобождения Луганска (Ворошиловграда) от немецко-фашистских захватчиков»¹. Як видно, назва заходу інтегрує українське місто Луганськ в російський політичний простір, конструюючи в такий спосіб нову інформаційну реальність.

Подібний підхід демонструє Донецька бібліотека ім. Н. К. Крупської. Організовані в бібліотеці 2018 р. заходи до 23 лютого (в Росії — День захисника Вітчизни) названі «Отечеству на верность присягая...» і «Славим Отечество», що нібито передбачає, що має йтися або про Україну, або про безпосередньо Донбас. Утім, у повідомленнях до цих заходів наявна відсилка до Росії. Щодо першого: «...Многовековая история России не обходилась без войн. В суровых испытаниях рождалась слава русского оружия, русского народа»², щодо другого — «На выставке были представлены книги о знаменитых русских полководцах и адмиралах»³.

Також, представляючи, наприклад, Випуск 14 «Полки новинок», Донецька бібліотека ім. Н. К. Крупської анонсує, що в ньому «...представлены книги по истории нашего Отечества и Донецкой Народной Республики...»⁴, що провокує питання відносин «Батьківщини» з «ДНР». Інший приклад цієї бібліотеки — здавалося б, нейтральна віртуальна виставка «Заветы доброй старины: неповторимое разнообразие славянской кухни». Втім, у її описі є акцентування саме російського компоненту: «...Славяне, в том числе *русские*, вписали в мировую кулинарную книгу сотни рецептов прекрасных блюд»⁵.

У цьому ключі варто розглядати й виставку «Наше наследие», щодо якої, зазначаючи про можливість користувачів прочитати про звершення минулого в мистецтві, літературі, історії, науці та справи «дней нынешних, посвященные возрождению культурных памятников *Отечества*, о многогранной деятельности Советского фонда культуры», йдеться, зокрема, про записну книжку В. Жуковського, щоденники В. Одоєвського та листи І. Буніна⁶.

Такі формулювання й інформаційне наповнення однозначно вказують на те, маркери якої саме ідентичності інтегрують у свідомість місцевої спільноти ці бібліотеки, просуваючи в соціокультурному дискурсі

¹ ... Тем, кто за Россию долг святой отдал // Луганская Молодёжная библиотека, 2017. URL : <https://cutt.ly/LjYOhqu> (доступно 8 березня 2019 р.).

² Славим Отечество // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 26 февраля 2018. URL : <https://cutt.ly/xjYOTRz> (доступно 8 березня 2019 р.).

³ Славим Отечество // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 26 февраля 2018. URL : <https://cutt.ly/xjYOTRz> (доступно 8 березня 2019 р.).

⁴ Последний путь семьи Романовых // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 17 липня 2018. URL : <https://cutt.ly/wjYOACO> (доступно 8 березня 2019 р.).

⁵ Заветы доброй старины: неповторимое разнообразие славянской кухни // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 2018. URL : <https://cutt.ly/ijYOGqF> (доступно 8 березня 2019 р.).

⁶ Наше наследие. Выставка // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 01 марта 2018. URL : <https://cutt.ly/rjYOHLS> (доступно 8 березня 2019 р.).

вказані смисли. Висновок підтверджується заявами на рівні представників адміністрації самопроголошених республік, зробленими в бібліотечному просторі.

Зокрема, як повідомляє веб-сайт Донецької бібліотеки ім. Н. К. Крупської, 10 квітня 2018 р. в бібліотеці відбувся круглий стіл «Проблемы идентичности Донбасса и современность», під час якого керівник т. зв. «Міністерства культури ДНР» М. Желтяков заявив, що основою формування ідентичності суспільства у Донбасі є російська культура: «Важнейшей задачей сегодня стало сохранение общенационального единства с Россией, с которой мы имеем общие корни. Особую роль отводится культуре как основе формирования идентичности общества. Этому способствует укрепление культурного и духовного единства многонационального народа Донбасса и Российской Федерации. У нас с Россией — общие герои: герои-космонавты — Георгий Береговой, Александр Волков, Леонид Кизим; герои труда — Прасковья Ангелина, Никита Изотов, Макар Мазай, Алексей Стаханов; государственные деятели — товарищ Артем, Владимир Дегтярев, Александр Засядько; деятели культуры — Павел Беспощадный, Всеволод Гаршин, Иосиф Кобзон, Александр Ханжонков, Сергей Прокофьев, Леонид Быков, Архип Куинджи и другие»¹.

Щодо просування російсько-імперських смислів, то наразі такі приклади представлені в соціокультурному дискурсі двох бібліотек: Луганської молодіжної (1) і Донецької бібліотеки ім. Н. К. Крупської (8).

Причому у випадку Луганської молодіжної бібліотеки інформація, що стосується, наприклад, Миколи II, подається максимально критично, підкреслюються як позитивні, так і негативні аспекти правління останнього російського імператора. Постаць Миколи II називається суперечливою і трагічною, нагадується, що його не лише вшановують, як святого, але й називають «Кривавим». Характерне для російського офіційного дискурсу визначення жовтневих подій 1917 р. як революції в повідомленні замінюється на смути 1917 р. Завідувач сектору краєзнавства Молодіжної бібліотеки В. Федорковська порушує питання, спрямовані на розвиток критичного мислення слухачів: що призвело до трагічного фіналу; чи має право на помилки державець; чи була виправданою участь Росії в Першій світовій війні?²

Натомість інша ситуація у випадку з Донецькою бібліотекою ім. Н. К. Крупської, де постаць останнього російського імператора одно-

¹ И. о. министра культуры принял участие в круглом столе «Проблемы идентичности Донбасса и современность» в рамках обсуждения стратегии «Сила Донбасса» // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 10 квітня 2018. URL : <https://cutt.ly/tjYOCgp> (доступно 8 березня 2019 р.).

² Николай II. Трагедия последнего Императора // Луганская Молодёжная библиотека, 17 мая 2018. URL : <https://cutt.ly/tjY00bj> (доступно 8 березня 2019 р.).

значно інтегрується в православний дискурс. Анонсуючи виставку «Последний путь семьи Романовых» (червень 2018 р.), повідомлення інформує, що «...Летом этого года весь православный мир и наше Отечество вспоминают скорбную дату — 100-летие расстрела в Екатеринбурге последнего российского Императора, всей его семьи и верных им слуг. ... Вся представленная на экспозиции литература посвящена царственным страстотерпцам и кровавому злодеянию 1918 года, подобраны самые яркие материалы из фондов»¹.

Наголошується на безсумнівній величчї династії Романових, підкреслюється, що за час її правління утворилось «одно из самых сильных и могущественных государств мира — Российская империя»².

У повідомленні про іншу виставку бібліотеки — «Николай II: кто он?» — робиться висновок: «Пройдут скорбные дни лихолетья и *русский* народ, испив до дна чашу беспримерных бед и скорбей в наказание за невинно пролитую кровь Помазанника Божия и Его Семьи, осознает свою вину. Николай II — победитель. Он и его семья победили время, они преодолели евангельской кротостью, крепостью веры все превратности жизни, ненависть толпы, людскую злобу. Они причислены к лику святых, их образы вознесены на иконы, им молятся верующие по всему свету»³.

Україна й українське витискається з інформаційного простору і відсутне навіть там, де могло б бути і мало б органічний і нейтральний вигляд. Наприклад, в одному з повідомлень ідеться: «На территории Донецкой Народной Республики проживают русские, белорусы, цыгане, армяне, осетины, греки, абхазы и другие народности»⁴. Як бачимо, українська національність не артикулюється.

Понад те, все більше формується негативний образ України. Зокрема в повідомленні про презентацію поетичного фотоальбому Є. Крюкова-Донського і В. Міхалєва «От войны к миру» зазначається, що головною метою створення альбому є «донести большой аудитории читателей правду о ситуации, происходящей в Донбассе, о *бесчинствах, творящих Украиной*»⁵.

Паралельно спостерігається тенденція до створення в бібліотеках дискурсу державності у вимірі відокремленості від України й наповнення його смислами, пов'язаними з боротьбою за незалежність, їх міксування з дискурсами «Вели-

¹ Последний путь семьи Романовых // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 17 июля 2018. URL : <https://cutt.ly/sjYYPvDb> (доступно 8 березня 2019 р.).

² Последний путь семьи Романовых // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 17 июля 2018. URL : <https://cutt.ly/MjYYPQeu> (доступно 8 березня 2019 р.).

³ Николай II: кто он? // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 2018. URL : <https://cutt.ly/EjYYPULT> (доступно 8 березня 2019 р.).

⁴ Календарь знаменательных и памятных дат Донецкой Народной Республики 2018 год // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 2017. URL : <https://cutt.ly/tjYYPFhW> (доступно 8 березня 2019 р.).

⁵ От войны к миру // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 20 лютого 2018. URL : <https://cutt.ly/fjYAIМN> (доступно 8 березня 2019 р.).

кої Вітчизняної війни» і російським. Так, інформуючи про круглий стіл, приурочений до Міжнародного дня пам'яті жертв Голокосту, дописувач сайту Донецької бібліотеки ім. Н. К. Крупської зазначає: «Сьогоднішня зустріч неслучайно проводиться в “Русском центре”, потому что именно русский человек, русский солдат освободил узников концлагерей. Это огромная трагедия, но еще страшнее то, что нынешняя киевская власть старается воскресить нацистские идеи, царившие в Германии 75 лет назад. Это сложно будет сделать, пока процветает Российская Федерация, пока мы, жители Донецкой Народной Республики, четко проводим параллель между историей выдуманной и настоящей»¹.

В іншому випадку, презентуючи книжку Г. Дубового «Рыцари Новороссии. Хроника корреспондента легендарного Моторолы» (М., 2017), сайт бібліотеки розповідає про те, що через десятки років після «Великої Перемоги» «народу Донбасу» знову довелося пізнати жахи війни: «Любая война, особенно национально-освободительная, порождает имена. Новороссия породила Моторолу, Гиви и много десятков других менее известных, но не менее храбрых и героических рыцарей. О них рассказывает в своей книге Геннадий Дубовой»².

Подібно представляється в бібліотеці презентація 12 травня 2018 р. збірника «Слово о Гиви». Як зазначається, книжка має започаткувати серію «Героям Донбаса», яка видаватиметься в Москві. Ініціатором випуску серії став депутат Держдуми РФ К. Тайсаєв³.

Свою чергою, Луганська бібліотека ім. М. Горького нагадує про події 2014 р., запрошуючи відвідати документальний хронограф «История и память: Русская Весна», присвячений 4-й річниці створення т. зв. «ЛНР»⁴.

Луганська молодіжна бібліотека присвятила «Русской весне» і подіям війни на Донбасі щорічний Фестиваль патріотичного кіно «Живут они с нами в книгах и фильмах» (23 квітня 2018 р.), який традиційно присвячувався подіям Великої Вітчизняної війни. На захід було запрошено безпосереднього учасника тих подій, співака та продюсера, «лідера військово-музичного ансамблю армійського корпусу 2-ї гвардійської мотострілкової бригади “Новоросія”» Р. Разума, який розповів про участь в подіях «Русской весны» на Донбасі, а також про підготовку художнього фільму «Ополченочка» про жіночий танковий батальйон «ЛНР»⁵.

¹ Заседание круглого стола, приуроченного к Международному дню памяти жертв Холокоста, Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 2018. URL : <https://cutt.ly/ujYAUDH> (доступно 8 березня 2019 р.).

² Земной поклон тебе, солдат... // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 30 березня 2018. URL : <https://cutt.ly/ljYASsQ> (доступно 8 березня 2019 р.).

³ «Слово о Гиви». Презентація Сборник // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 12 мая 2018. URL : <https://cutt.ly/CjYAJV4> (доступно 8 березня 2019 р.).

⁴ История и память: Русская Весна // Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького, 12 мая 2018. URL : <https://cutt.ly/FjYAZ6L> (доступно 8 березня 2019 р.).

⁵ Русская весна Донбасса // Луганская Молодёжная библиотека, 2018. URL : <https://cutt.ly/wjYABr8> (доступно 8 березня 2019 р.).

Шляхом міксування в такий спосіб подій сьогодення й минулого, «поточна війна в Україні... уявляється, описується і обґрунтовується, як продовження Другої світової війни» (Fedor, J. et al, 2017: 5). Не як громадянська, як часто можна чути від російських урядовців, адже це передбачало б погодження з наявністю єдиного політичного простору з Україною, а саме як Друга світова, причому, що важливо, в інтерпретації цієї війни, як Великої Вітчизняної. Таке трактування подій 1941–1945 рр., включно зі смисловою одиницею «Велика Перемога» слугує додатковим чинником розділення пам'яті, адже в Україні на офіційному державному рівні відмовилися від радянського нарративу Великої Вітчизняної і затвердили концепт Другої світової. Водночас створюється додаткове ідейне підґрунтя для зближення з Росією, де «міф про Велику Вітчизняну війну інтегрований у нові офіційні наративи російської ідентичності, державного патріотизму та військової слави...» (Fedor, J. et al, 2017: 9). Актуалізація в пам'яті міфу Великої Вітчизняної за рахунок екстраполяції на сучасні події слугує додатковій цілі обґрунтування доцільності «возз'єднання» «братських народів», які здобули «Велику Перемогу», під егідою Росії.

В контексті нагадування про військові дії 2014–2018 рр. бібліотеки ОРДЛО акцентують псевдодержавницькі смисли. Так, 19 квітня 2018 р. в рамках декади морально-правового й духовно-патріотичного виховання в Луганській молодіжній бібліотеці відбулася лекція «Я — громадянин Луганской Народной Республики». Учням луганських шкіл № 12, 6, 28 і 36, а також студентам коледжу будівництва, економіки і права нагадали про «Референдум в мае 2014 года, когда жители Луганской области, сохраняя историческую память и отстаивая культурную самобытность Донбасса, выбрали путь независимости и строительства собственного государства»¹.

У Луганській бібліотеці для дітей теж згадується «день народження республіки». В повідомленні від 08.01.2018 зазначається, що до 4-ї річниці створення «республіки» бібліотека підготувала книжкову виставку «С Днем рождения, Республика!», на якій представлено літературу про історію луганського краю, а також матеріали про події 2014 р.²

Найвиразніше означену тенденцію демонструє Донецька бібліотека ім. Н. К. Крупської, де з загальної кількості 856 повідомлень 37 віддзеркалюють смисли, пов'язані з подіями 2014–2018 рр. на Донбасі (Антимайдан, військові дії, самопроголошення т. зв. «ДНР» і «ЛНР» тощо). Набагато в меншій кількості, втім, усе одно присутні псевдодержавницькі смисли в дискурсі інших бібліотек: «Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького» — 5 повідомлень з 268, Луганська молодіжна бібліо-

¹ Я — громадянин ЛНР // Луганская Молодёжная библиотека, 19 апреля 2018. URL : <https://cutt.ly/LjYAMQc> (доступно 8 березня 2019 р.).

² 12 мая — День рождения Республики // Луганская библиотека для детей, 08 мая 2018. URL : <https://cutt.ly/EjYSyqK> (доступно 8 березня 2019 р.).

тека — 3 повідомлення зі 103, Луганська бібліотека для дітей — 1 повідомлення зі 146. Виняток становить «Донецкая республиканская библиотека для детей им. С. М. Кирова».

Ці смисли намагаються прищепити інформаційному гуманітарному простору України, залучаючи до різноманітних заходів — культурно-просвітницьких проєктів, форумів, концертів, вечорів, творчих зустрічей тощо — мешканців тих регіонів Донбасу, які перебувають на території, підконтрольній українській владі. Показово у зв'язку з цим, що в численних повідомленнях Донецької бібліотеки ім. Н. К. Крупської підкреслюється, що в заходах брали участь «жителі території Донецької області, тимчасово підконтрольної Україні»¹. Зазначається, що лише за перший місяць 2018 р. перереєстрацію в бібліотеці пройшли 32 особи, а відвідали установу 47 співвітчизників².

Динаміка зміни підходів до формування історичної пам'яті й ідентичності спільноти віддзеркалюється в представлених у провідних бібліотеках регіонів Календарях пам'ятних дат (Луганської бібліотеки ім. М. Горького — на 2015, 2016, 2017 і 2018 рр., Донецької бібліотеки ім. Н. К. Крупської — на 2016, 2017 і 2018 рр.). І, як і зі змістовим наповненням контенту сайтів бібліотек, у випадку з календарями антиукраїнські й псевдодержавницькі смисли набагато виразніші в Донецькій бібліотеці ім. Н. К. Крупської. Окрім того, з роками спостерігається збільшення кількості та чіткіша артикуляція таких смислів.

Наприклад, у сформованому в Донецькій бібліотеці Календарі пам'ятних дат на 2016 р. на перший квартал не припадає жодної дати, пов'язаної з псевдодержавницькими смислами, в календарі на 2017 р. за відповідний період таких дат уже 11, а в календарі на 2018 р. — 28.

Причому згадуються як успішні військові операції т. зв. «армії ДНР», перемоги над українськими збройними силами, «звільнення» територій, загибель окремих діячів — спостерігаємо створення пантеону «героїв» — так і, наприклад, «перша посівна», «перший парад», «перший навчальний рік», «початок сполучення між “ДНР” і “ЛНР”», відкриття нової лави тощо. Окрема увага приділяється датам, що віддзеркалюють державне оформлення: проголошення суверенітету, розбудова органів влади, запровадження системи нагород тощо. Тобто можемо констатувати тенденцію до «обнуління» історії краю й акцентування державного будівництва. При цьому варто брати до уваги, що «порушення об'єктивної картини розвитку історії

¹ В Донецкой библиотеке им. Н. К. Крупской рассказали о результатах работы в рамках гумпрограммы в 2017 году // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 2018. URL : <https://cutt.ly/JjYSgi2> (доступно 8 березня 2019 р.).

² Донецкая библиотека им. Н. К. Крупской продолжает работу в рамках реализации гуманитарной программы // Донецкая республиканская универсальная научная библиотека им. Н. К. Крупской, 2018. URL : <https://cutt.ly/pjYSkdo> (доступно 8 березня 2019 р.).

і культури, розрив традицій ... призводять до формування матричної моделі свідомості і зумовлюють появу викривлених, часто спотворених форм пам'яті» (Буряк, Л. 2012, с. 48–49).

2018 р. зростає градус ворожнечі та починає простежуватися тенденція до створення новітніх пам'ятних дат, що віддзеркалюють сучасний зв'язок з Росією. Зокрема, пам'ятною вважається дата 17 березня 2017 р., коли «состоялось учредительное заседание Интеграционного комитета “Россия — Донбасс”, с которого началась плотная интеграция Республик Донбасса в пространство России»¹.

Подібна тенденція властива й інформаційним продуктам Луганської бібліотеки ім. М. Горького. Підготовлений у бібліотеці Календар пам'ятних дат на 2015 р. — це просто Календар знаменних і пам'ятних подій Луганщини на 2015 р., у якому, як ідеться в передмові, містяться матеріали про примітні події історії, суспільно-політичного, економічного і культурного життя області. У виданні ще згадуються смисли, характерні для інформаційного простору України: Голодомор, сталінізм як негативне явище (з акцентом на репресивну політику). В мовному аспекті поряд з «на Україне» живається «в Україне». Згадуються почесні діячі України, члени спілки письменників України, Герої України, що підтверджує значущість нагород і статусів, пов'язаних з Україною.

Формулювання окремих повідомлень співвідносить Луганщину з територією України. Наприклад: «145 лет с момента основания г. Алмазная, возник в 1870 г. как село Изюм. В Алмазную переименовано в 1878 г. Ныне город Алмазная Луганской области Украины, подчинён Стахановскому горсовету»².

Або: «135 лет со времени основания хутора Поповка (ныне с. Придорожное Краснодонского района Луганской области)»³.

2016 р. йдеться вже про «Луганський край», а не про область («в Календаре отражены значительные события из истории Луганского края, отдельных предприятий, учреждений, организаций, а также биографические сведения о видных деятелях»)⁴. Водночас ще зберігається вихід поза радянський контекст. Серед видатних діячів Луганщини згадуються, зокрема, Надія Олексіївна Светлична (1936–2006), учасниця руху шістдесятників, правозахисниця,

¹ Календарь знаменательных и памятных дат Донецкой Народной Республики 2018 год [Текст] / Донец. респ. универс. науч. б-ка им. Н. К. Крупской; сост. И. В. Гайдышева; ред. О. А. Пинзон; науч. ред. О. В. Потапова; отв. за вып. И. А. Горбатов. Донецк : Б. и., 2017. URL : <https://cutt.ly/sjYUDhw>

² Календарь знаменательных и памятных дат Луганщины на 2015 год // Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького, 03 ноября 2015. URL : <https://cutt.ly/bjYSm1J> (доступно 8 березня 2019 р.).

³ Календарь знаменательных и памятных дат Луганщины на 2016 год // Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького, 30 ноября 2015. URL : <https://cutt.ly/AjYSYAt> (доступно 8 березня 2019 р.).

⁴ Календарь знаменательных и памятных дат Луганщины на 2016 год // Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького, 30 ноября 2015. URL : <https://cutt.ly/AjYSYAt> (доступно 8 березня 2019 р.).

член закордонного представництва Української Гельсинської спілки, лауреат Державної премії ім. Т. Г. Шевченка (1994), Григорій Тютюнник (1931–1980), український письменник, лауреат премії ім. Лесі Українки (1980), лауреат Державної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1989).

2017 р. з'являються новації: в передмові вже йдеться про Луганську Народну Республіку («государственные и профессиональные праздники Луганской Народной Республики»), видання супроводжується додатками, до яких серед іншого включено «Государственные праздники России», «Православные праздники и посты», на початку випуску розміщено святкові дні «ЛНР», серед яких «День образования Луганской Народной Республики», «День народного единства»¹ (примітно, що «День народного единства» святкують у Росії. Ця дата вважається початком єднання російського народу).

Зміщуються акценти й щодо належності краю. Якщо в Календарі 2015 р., згадуючи Лисячу балку та Лисичанськ, інформувалося про зимівники Кальміуської паланки Війська Запорозького Низового у XVIII ст. — «Лисичий Байрак на Дінці» та «Вище на Дінці», то в Календарі 2017 р. вважають за необхідне нагадати про 10 років з дня виходу книги В. Подова «Первые шахтеры и металлурги Донбасса», про «мастеровых Петрозаводска и Липецка, которым выпало стоять у истоков промышленного развития Донецкого края, заложивших Луганский литейный завод и первый каменноугольный рудник Донецкого бассейна — в Лисичьей балке (вблизи нынешнего г. Лисичанск). Об удивительных людях, ставших первыми шахтерами и металлургами Донбасса, основавших города Луганск и Лисичанск, и ставших их первыми жителями»².

Закріплення тренду простежується в календарі 2018 р. У передмові йдеться: «Указатель открывается списком государственных и профессиональных праздников Луганской Народной Республики», які, порівняно з минулорічним календарем, доповнює перелік визначних дат, пов'язаних з бойовими діями (18 февраля — День окончания Чернухино-Дебальцевской операции; 13 апреля — День жертв украинской агрессии)³.

Це дати-роздільники, які дають підстави говорити про вибудовування антиукраїнського дискурсу на рівні бібліотечних інституцій. Такі маркери пам'яті не просто не сприятимуть об'єднанню, а перешкоджатимуть йому

¹ Календарь знаменательных и памятных дат Луганщины на 2017 год // Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького, 2016. URL : <https://cutt.ly/RjYSVEH> (доступно 8 березня 2019 р.).

² Календарь знаменательных и памятных дат Луганщины на 2017 год // Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького, 2016. URL : <https://cutt.ly/RjYSVEH> (доступно 8 березня 2019 р.).

³ Календарь знаменательных и памятных дат Луганщины на 2018 год // Луганская Республиканская универсальная научная библиотека им. М. Горького, 2017. URL : <https://cutt.ly/SjYDovx> (доступно 8 березня 2019 р.).

і формуватимуть альтернативний, ворожий українському концепт пам'яті. В перспективі закріплення й посилення такого дискурсу створюватиме ризик консервації конфлікту на ментальному рівні та закладатиме підґрунтя для «війн пам'яті» на кшталт польсько-українських суперечностей навколо Волинської трагедії.

Отже, сьогодні ключовими компонентами соціокультурного дискурсу бібліотек невідконтрольних Україні територій Донбасу поряд з краснзавчим є радянський та російський, прояви імперського, православного й антиукраїнського дискурсів. Їх смисловими акцентами, з одного боку, є «Велика Вітчизняна війна» і «Велика Перемога», «ностальгія за радянським минулим», «Велика Росія» (у політичному — як імперія — і гуманітарному аспектах), орієнтоване на Росію православ'я, «рідна російська мова», а з іншого — «державотворення» й «українсько-донецька війна». Причому останні конструюють антиукраїнський дискурс на наших очах. Ці смисли доволі часто перетинаються та змішуються, задаючи тренди трансформацій історичної пам'яті й регіональної ідентичності в бік усвідомлення себе частиною єдиного російського народу та дистанціювання від України, забування спільного з нею мирного минулого і пам'ятання «Російської Батьківщини» як основи спільного з Росією майбутнього.

Такий віддзеркалений у соціокультурному дискурсі бібліотек Донбасу концепт колективної пам'яті формується під безпосереднім керівництвом російських кураторів регіону, оформленим як інтеграційний комітет «Росія — Донбас», і закладає підґрунтя не стільки для перспективи реінтеграції цих територій в український політичний простір, скільки для майбутніх внутрішньодержавних конфліктів. Відповідно, для України актуальним завданням залишається розробка гуманітарної стратегії стосовно реінтеграції населення регіону, визначення ефективної соціокультурної політики та підходів до її реалізації.

Буряк, Л. І. 2012. Соціокультурний та духовний часопростір національної пам'яті: проблема структурування. Національна пам'ять: соціокультурний та духовний виміри. Національна та історична пам'ять: 36. наук. праць. Вип. 4. Київ: Пріоритети, 2012. С. 42–51.

Гранчак, Т. 2015. Соціокультурний дискурс російських національних бібліотек як джерело визначення пріоритетних маркерів національної пам'яті. *Бібліотечний вісник*. Вип. 4. С. 14–22.

Коржов, Г. 2006. Регіональна ідентичність Донбасу: Генезис і тенденції розвитку в умовах суспільної трансформації. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. Вип. 4. С. 38–51.

Котигоренко, В. та ін. 2014. *Донбас в етнополітичному вимірі*. Київ: ІПіЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України.

Лозовий, В. С. 2018. Відродження історичної пам'яті як інструмент відновлення української ідентичності на Донбасі: аналітична записка. *Національний інститут стратегічних досліджень*. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/qjYHNKa> (доступно 8 березня 2019 р.).

Мазур, Л. Н. 2013. Образ прошлого: формирование исторической памяти. *Известия Уральского федерального университета*. Сер. 2, Гуманитарные науки. Вып. 3 (117). С. 243–256.

Міхеева, О. К. 2008. Регіональна ідентичність і політичний вибір (на прикладі Донбасу). *Схід-Захід: Історико-культурологічний збірник*. Вип. 9–10. С. 108–114. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/JjYHJSK> (доступно 8 березня 2019 р.).

Нагорна, Л. П. 2012. *Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії*. Київ: ІПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2012.

Нагорна, Л. П. 2008. *Регіональна ідентичність: український контекст*. Київ: ІПІЕНД імені І. Ф. Кураса НАН України.

Нора, П. 2005. Всемирное торжество памяти. Неприкосновенный запас. Вып. 2–3 (40–41). [Online]. Available at: <http://magazines.russ.ru/nz/2005/2/nora22.html> (доступно 10 березня 2019 р.).

Солдащенко, В. Ф. та ін. (ред.). 2011–2013. *Національна та історична пам'ять*. 36. наук. праць. Вип. 1–9. Київ, Український інститут національної пам'яті.

Сташук, В. Ф. 2012. Регіональна ідентичність як фактор (ДЕЗ) інтеграційних процесів в Україні. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Вип. 7. С. 110–116. [Online]. Available at: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/6410/1/Stashuk.pdf> (доступно 8 березня 2019 р.).

Alstad, C. & Curry, A. 2003. Public Space, Public Discourse and Public Libraries. *Libres: Library and Information Science Research Electronic Journal*. № 13 (1). [Online]. Available at: <https://cutt.ly/5jYFEvC> (accessed: 8 March 2019).

Fairclough, N. 2004. *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. 2nd ed. London and New York: Routledge.

Fedor, J. et al (eds.). 2017. *War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus*. New York: Palgrave Macmillan.

Jaeger, P. T. et al. 2014. *Public Libraries, Public Policies and Political Processes: Serving and Transforming Communities in Times of Economic and Political Constraint*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.

Lor, P. J. 2018. Democracy, Information, and Libraries in a Time of Post-Truth Discourse. *Library Management*. № 39 (5). P. 307–321. [Online]. Available at: <https://doi.org/10.1108/LM-06-2017-0061> (accessed: 8 March 2019).

Radford, G. P. & Radford, M. L. 2001. Libraries, Librarians and the Discourse of Fear. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*. № 71 (3). P. 299–329.

Zhurzhenko, T. 2014. A Divided Nation? Reconsidering the Role of Identity Politics in the Ukraine Crisis. *Die Friedens-Warte*. № 89 (1/2). P. 249–267.

Zhurzhenko, T. 2010. *Borderlands into Bordered Lands: Geopolitics of Identity in Post-Soviet Ukraine*. Stuttgart: ibidem-Verlag.

Zhurzhenko, T. 2011. Borders and Memory. In: Doris Wastl-Walter (Ed.). *The Ashgate Research Companion to Border Studies*. Burlington, VT: Ashgate.

Zhurzhenko, T. 2015. Shared Memory Culture? Nationalizing the 'Great Patriotic War' in the Ukrainian-Russian Borderlands. *Memory and Change in Europe: Eastern Perspectives*. New York. Oxford: Berghahn.

Zhurzhenko, T. 2013. «We used to be one country»: Rural Transformations, Economic Asymmetries and National Identities in the Ukrainian-Russian Borderlands. In Jutta Lauth Bacas and William Kavanagh (Eds.). *Border Encounters: Asymmetry and Proximity at Europe's Frontiers*. New York. Oxford: Berghahn.

Buriak, L. I. 2012. Sotsiokulturnyi ta dukhovnyi chasoprostir natsionalnoi pam'iaty: problema strukturuvannya [Social and Cultural and Spiritual Space of the National Memory: the Problem of Structure]. *Natsionalna pam'iat: sotsiokulturnyi ta dukhovnyi vymiry. Natsionalna ta istorychna pam'iat*: Zb. nauk. prats. Vyp. 4. Kyiv: Priorityety, 2012. S. 42–51. [in Ukrainian]

Hranchak, T. 2015. Sotsiokulturnyi dyskurs rosiiskykh natsionalnykh bibliotek yak dzherelo vyznachennia priorityetnykh markeriv natsionalnoi pam'iaty [Social and Cultural Discourse of the Russian National Libraries as a Result of Priority Markers of National Memory]. *Bibliotechnyi visnyk*. Vyp. 4. S. 14–22. [in Ukrainian]

Korzhov, H. 2006. Rehionalna identychnist Donbasu: Henezys i tendentsii rozvytku v umovakh suspilnoi transformatsii [Regional Identity to Donbass: Genesis and Development Trends in the Minds of Suspension Transformation]. *Sotsioloheia: teoriia, metody, marketynh*. Vyp. 4. S. 38–51. [in Ukrainian]

Kotyhorenko, V. ta in. 2014. *Donbas v etnopolitychnomu vymiri [Donbass in Ethnopolitical Dimension]*. Kyiv: IPIEND imeni I. F. Kurasa NAN Ukrainy. [in Ukrainian]

Lozovy, V. S. 2018. Vidrozhennia istorychnoi pam'iaty yak instrument vidnovlennia ukraïnskoi identychnosti na Donbasi: analitychna zapyska [Renovation of Historical Memory as a Tool for Renewal of Ukrainian Identity in Donbas: an Analytical Note] // *Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen*. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/qjYHHka> (dostupno 8 bereznia 2019 r.). [in Ukrainian]

Mazur, L. N. 2013. Obraz proshlogo: formirovanie istoricheskoy pamjati [The Image of the Past: the Formation of Historical Memory]. *Izvestija Ural'skogo federal'nogo universiteta*. Ser. 2. Gumanitarnye nauki. Vyp. 3 (117). S. 243–256. [in Russian]

Mikheieva, O. K. 2008. Rehionalna identychnist i politychnyi vybir (na prykladi Donbasu) [Regional Identity and Political Choice (The Case of Donbass)]. *Skhid-Zakhid: Istyrykoloheolohichnyi zbirnyk*. Vyp. 9–10. S. 108–114. [Online]. Available at: <https://cutt.ly/JjYHJSK> (dostupno 8 bereznia 2019 r.).

Nora, P. 2005. Vsemirnoe torzhestvo pamjati [A Worldwide Celebration of Memory. Emergency Ration]. *Neprikosnovennyj zapas*. Vyp. 23 (40–41). [in Russian]

Soldatenko, V. F. ta in. (red.). 2011–2013. *Natsionalna ta istorychna pam'iat [National and Historical Memory]*. Zb. nauk. prats. Vyp. 1–9. Kyiv, Ukraïnskyi instytut natsionalnoi pam'iaty. [in Ukrainian]

Stashuk, V. F. 2012. Rehionalna identychnist yak faktor (DEZ) intehratsiinykh protsesiv v Ukraini [Regional Identity as a Factor (DEZ) of Integration Processes in Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Vyp. 7. S. 110–116. [in Ukrainian]

Astad, C. & Curry, A. 2003. Public Space, Public Discourse and Public Libraries. *Libres: Library and Information Science Research Electronic Journal*. № 13 (1). [Online]. Available at: <https://cutt.ly/5jYFEvC> (accessed: 8 March 2019).

Fairclough, N. 2004. *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. 2nd ed. London and New York: Routledge.

Fedor, J. et al (eds.). 2017. *War and Memory in Russia, Ukraine and Belarus*. New York: Palgrave Macmillan.

Jaeger, P. T. et al. 2014. *Public Libraries, Public Policies and Political Processes: Serving and Transforming Communities in Times of Economic and Political Constraint*. Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield.

Lor, P. J. 2018. Democracy, Information, and Libraries in a Time of Post-Truth Discourse. *Library Management*. № 39 (5). P. 307–321. [Online]. Available at: <https://doi.org/10.1108/LM-06-2017-0061> (accessed: 8 March 2019).

Radford, G. P. & Radford, M. L. 2001. Libraries, Librarians and the Discourse of Fear. *The Library Quarterly: Information, Community, Policy*. № 71 (3). P. 299–329.

Zhurzhenko, T. 2014. A Divided Nation? Reconsidering the Role of Identity Politics in the Ukraine Crisis. *Die Friedens-Warte*. № 89 (1/2). P. 249–267.

Zhurzhenko, T. 2010. *Borderlands into Bordered Lands: Geopolitics of Identity in Post-Soviet Ukraine*. Stuttgart: ibidem-Verlag.

Zhurzhenko, T. 2011. Borders and Memory. In: Doris Wastl-Walter (Ed.). *The Ashgate Research Companion to Border Studies*. Burlington, VT: Ashgate.

Zhurzhenko, T. 2015. Shared Memory Culture? Nationalizing the ‘Great Patriotic War’ in the Ukrainian-Russian Borderlands. *Memory and Change in Europe: Eastern Perspectives*. New York. Oxford: Berghahn.

Zhurzhenko, T. 2013. «We used to be one country»: Rural Transformations, Economic Asymmetries and National Identities in the Ukrainian-Russian Borderlands. In Jutta Lauth Bacas and William Kavanagh (Eds.). *Border Encounters: Asymmetry and Proximity at Europe's Frontiers*. New York.Oxford: Berghahn.